

· ÞRÓUNARSAMVINNA ÍSLANDS ·
STÖÐUSKÝRSLA 2006

Utanríkisráðuneytið

Nóvember 2006

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit.....	2
Skammstafanir	3
1 Inngangur	4
2 Þróunarsamvinna.....	5
2.1 Tvíhliða þróunarsamvinna	6
2.2 Fjölbjóðleg þróunarsamvinna	9
2.3 Starfsmenn þróunarmála	10
3 Umfang og skipting þróunaraðstoðar Íslands	12
4 Framkvæmd stefnumiða Íslands í þróunarsamvinnu	17
4.1 Fjórar stoðir þróunarsamvinnu.....	17
Stoð 1 : Mannauður, jafnrétti og efnahagsleg þróun.....	17
Stoð 2 : Lýðræði, mannréttindi og stjórnarfar	20
Stoð 3 : Friður, öryggi og þróun	22
Stoð 4 : Sjálfbær þróun	24
4.2 Upplýsingamiðlun og þekkingarsköpun	26
4.3 Frjáls félagasamtök	27
Fylgiskjal 1: Opinber framlög til þróunarmála	29

Skammstafanir

CERF	Central Emergency Response Fund
DAC	Development Assistance Committee – Þróunarsamvinnunefnd OECD
EUPM	European Union Police Mission
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations – Matvæla- og landbúnaðarstofnun S.þ.
HIPC	Heavily Indebted Poor Countries Initiative
IDA	International Development Association – Alþjóðaframfarastofnunin
NDF	Nordic Development Fund – Norræni þróunarsjóðurinn
OCHA	UN Office for Coordination of Humanitarian Affairs – Samræmingarskrifstofa manúðarmála S.þ.
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development – Efnahags- og framfarastofnunin
SLMM	Sri Lanka Monitoring Mission
S.þ.	Sameinuðu þjóðirnar
UNDP	United Nations Development Programme – Þróunaráætlun S.þ.
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Menningarmálastofnun S.þ.
UNICEF	United Nations Childrens Fund – Barnahjálpi S.þ.
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women – Þróunarsjóður S.þ. í þágu kvenna
UNOMIG	United Nations Observes Mission in Georgia
VUR	Viðskiptaþjónusta utanríkisráðuneytisins
WFP	World Food Program – Matvælaáætlun S.þ.
WTO	World Trade Organization – Alþjóðaviðskiptastofnunin
ÞSSÍ	Þróunarsamvinnustofnun Íslands
ÖSE	Öryggis- og samvinnustofnun Evrópu

1 Inngangur

Nær fjórir áratugir eru liðnir frá því að íslensk stjórnvöld hófu fyrst að veita tvíhliða þróunaraðstoð til annarra ríkja. Fram að þeim tíma hafði framlag Íslands einskorðast við stuðning við starfsemi alþjóðaðróunarstofnana. Tvíhliða þróunaraðstoð var í fyrstu smá í sniðum og veitt með aðstoð þróunarsamvinnustofnana annarra Norðurlanda. Með lögum um Þróunarsamvinnustofnun Íslands (ÞSSÍ) frá árinu 1981 hófst nýtt tímabil þar sem Íslendingar mörkuðu sér sjálfir stefnu og áherslur í þróunarsamvinnunni.

Á síðustu sex árum hefur umfang þróunaraðstoðarinnar vaxið hratt og er þróunarsamvinnan nú orðinn mikilvægur þáttur í utanríkisstefnu Íslands. Árið 2004 markaði ríkisstjórnin þá stefnu að framlög til þróunarsamvinnu skuli nema 0,35% af vergri landsframleiðslu árið 2009. Samhliða stigvaxandi hækkunum til þróunarmála voru stefna og verklagsreglur ÞSSÍ mótaðar og hafist var handa við gerð heildarstefnumiða fyrir allt þróunarstarf Íslands. Stefna ÞSSÍ var samþykkt af stjórn stofnunarinnar í mars 2004 og *Stefnumið Íslands í þróunarsamvinnu 2005 – 2009* voru lögð fram á Alþingi samhliða ræðu utanríkisráðherra um alþjóðamál í apríl 2005.

Með stöðuskýrslu þessari er gerð grein fyrir því hvernig auknum fjármunum til þróunarsamvinnu er nú varið. Skýrslan lýsir því starfi sem fram fer á vegum utanríkisráðuneytisins og ÞSSÍ. Ekki er um ársskýrslu að ræða, heldur byggir umfjöllunin á starfi sem í sumum tilfellum hefur tekið mörg ár, en í öðrum tilfellum hefur tekið miklum stakkaskiptum á síðustu þremur til fjórum misserum. Stöðuskýrslan er í heild sinni birt í skýrslu utanríkisráðherra um utanríkis- og alþjóðamál til Alþingis í nóvember 2006.

ÞSSÍ gefur út ársskýrslu með ítarlegri umfjöllun um starfsemi stofnunarinnar, sem ekki verður endurtekin hér. Ársskýrsluna, sem og annað ítarefni um ÞSSÍ, má nálgast á heimasíðu stofnunarinnar, www.iceida.is/islenska.

Skýrsla þessi hefst á kafla sem fjallar um þróunaraðstoð í alþjóðlegu samhengi, kafla 3 veitir tölulegt yfirlit yfir umfang og skiptingu þróunarsamvinnu Íslands og í kafla 4 er stiklað á stóru í þeim verkefnum sem Ísland styður. Fylgiskjal 1 inniheldur töflu sem gefur sundurliðað yfirlit yfir hvernig fjármunum hefur verið ráðstafað síðustu sjö árin.

2 Þróunarsamvinna

Aukning þróunarsamvinnu Íslands helst í hendur við þróun á alþjóðavettvangi, en á síðustu árum hafa ríki heims lagt sífellt meiri áherslu á þróunarsamvinnu. Árið 2000 samþykktu þjóðir heims Þúsaldaryfirlýsingu Sameinuðu þjóðanna (S.þ.) sem leggur áherslu á að ríkar og snauðar þjóðir verði að taka höndum saman í baráttunni gegn fátækt.

Hnattvæðingin hefur í för með sér að það sem gerist í einu ríki hefur æ meiri áhrif á umheiminn. Landamæri eru oft lítil hindrun fyrir starfsemi hryðjuverkahópa og alþjóðlegra glæpasamtaka, útbreiðslu sjúkdóma, umhverfisvá og ófrið. Þróunarlönd eru oft á tíðum berskjölduð og vanmáttug til að takast á við þessar ógnir og þurfa á aðstoð alþjóðasamfélagsins að halda.

Framvinda þúsaldarmarkmiðanna

Ríki heims samþykktu þúsaldaryfirlýsingu S.þ. á 55. allsherjarþingi S.þ. í september 2000. Með yfirlýsingunni náðist samstaða um að vinna að átta markmiðum sem nefnd eru Þúsaldarmarkmiðin um þróun (Millennium Development Goals). Stefnt er að því að ná þúsaldarmarkmiðunum fyrir 2015.

Þúsaldarmarkmið S.þ. um þróun

1. Eyða fátækt og hungri
2. Öll börn njóti grunnskólamenntunar
3. Vinna að jafnrétti kynjanna og styrkja frumkvæðisrétt kvenna
4. Lækka dánartíðni barna
5. Vinna að bættu heilsufari kvenna
6. Berjast gegn alnæmi, malaríu og öðrum sjúkdómum sem ógna mannkyninu
7. Vinna að sjálfbærri þróun
8. Styrkja hnattræna samvinnu um þróun

Árangur við að ná Þúsaldarmarkmiðunum er nokkuð mismunandi eftir markmiðum og heimsálfum. Í nýrri skýrslu Alþjóðabankans kemur fram að hagstjórn í fátækustu ríkjunum hafi batnað til muna frá því á síðasta áratug tuttugustu aldarinnar. Hagvöxtur hefur gert mörgum ríkjum kleift að draga úr fátækt, meðan önnur ríki, aðallega Afríkulönd, kljást við lítinn vöxt og aukna fátækt. Samkvæmt spám Alþjóðabankans munu 38% Afríkumanna búa við sára fátækt árið 2015¹, samanborið við 44% í dag. Þrátt fyrir með þessu yrði stigið skref í rétt átt yrði þessi árangur fjarri upphaflegu markmiði Þúsaldaryfirlýsingarinnar um að ekki fleiri en 22% Afríkubúa þurfi að búa við sára fátækt 2015. Þróunin í Asíu hefur á hinn bóginn verið umfram væntingar og gera áætlanir nú ráð fyrir að árið 2015 hafi sárustu fátækt í álfunni verið nánast útrýmt. Þar sem mjög hægt gengur að ná Þúsaldarmarkmiðunum í Afríka eru málefni álfunnar mjög í brennidepli. Hafa t.d. Alþjóðabankinn, Evrópusambandið og G-8 ríkin hrundið í framkvæmd sérstökum áætlunum um aðstoð við Afríkulönd.

¹ Hér er miðað við hlutfall íbúa sem lifa af einum Bandaríkjadal á dag.

Í skýrsla valinkunnra sérfræðinga, sem unnin var fyrir aðalframkvæmdastjóra S.þ. árið 2004 um ógnir við öryggi í heiminum, var bent á að efnahagslegar og félagslegar ógnir séu einn af þeim þáttum sem alþjóðasamfélagið verður að takast á við til að auka öryggi á næstu áratugum. Ef litið er eingöngu til efnahagslegra sjónarmiða er janframt ljóst að þróun markaða í þróunarlöndunum hefur jákvæð áhrif á framþróun og starfsemi heimsmarkaðsins. Þannig fer efnahagur heimsins batnandi með aukinni þróun.

Utanríkisráðuneytið fer með fyrirsvar og er samræmingaraðili opinberrar þróunarsamvinnu Íslands. Framkvæmd þróunarsamvinnunnar fer að mestu fram á vettvangi ráðuneytisins og ÞSSÍ. Við framkvæmd þróunarsamvinnu hafa íslensk stjórnvöld lagt áherslu á mikilvægi þess að efla samhæfingu og samstarf á alþjóðavettvangi, bæði á vettvangi fjölþjóðastofnana og í tvíhliða þróunarsamstarfi.

Gagnkvæm ábyrgð og samhæfing þróunarsamvinnu: Monterrey-samþykktin og Parísaryfirlýsingin

Á síðustu misserum hafa merkir áfangar náðst á alþjóðavettvangi til að auka árangur og skilvirkni þróunaraðstoðar. Að mörgu leyti hefur aðferðafræði þróunarsamvinnu gjörbreyst á undanförunum árum. Í dag er litið svo á að þróunaraðstoð byggji á gagnkvæmri ábyrgðarskyldu, sem grundvallast á raunverulegri samvinnu samstarfsaðila og eignarhaldi þróunarríkis yfir eigin þróunarferli. Nýjar leiðir í þróunarsamvinnu byggja m.a. á *Monterrey-samþykktinni* um fjármögnun þróunar frá 2002 og *Parísaryfirlýsingunni* um samhæfingu þróunarsamvinnu frá 2005.

Með *Monterrey-samþykktinni* skuldbundu þróunarríkin sig til að vinna að efnahagslegum og félagslegum umbótum, bættu stjórnarferli og til að viðhalda lögum og reglu. Iðnríkin munu á hinn bóginn m.a. stefna að auknum framlögum til þróunarsamvinnu, vinna frekar að opnu og sanngjörnu alþjóðaviðskipta- og fjármálakerfi, og draga úr skuldabyrði fátækra landa.

Í *Parísaryfirlýsingunni* felst m.a. fjölþjóðlegt átak til þess að tryggja samræmi milli starfsaðferða og reglna þróunarstofnana, tvíhliða sem og marghliða, við starfsaðferðir og stjórnkerfi þróunarlandanna. Í hverju ríki starfa fjölmargir aðilar að þróunaraðstoð. Þannig vinna margir að því að leysa sömu vandamálin og verkefnavinna skarast. Stjórnkerfi þróunarríkja þurfa að sinna mörgum samstarfsaðilum með ólíkar kröfur um t.d. aðferðafræði og skýrslugerð sem leiðir til mikils vinnuálags og óhagræðs fyrir viðtökuríkið. Parísaryfirlýsingin felur í sér aðgerðalista með mælanlegum markmiðum og tímaáætlun sem eiga stuðla að því að yfirlýsingin leiði til áþreifanlegra úrbóta.

2.1 Tvíhliða þróunarsamvinna

Samvinna sem felst í beinni aðstoð eins ríkis við annað telst til tvíhliða þróunarsamvinnu og sinnir Þróunarsamvinnustofnun Íslands (ÞSSÍ) slíkri samvinnu fyrir hönd íslenskra stjórnvalda. ÞSSÍ er sjálfstæð ríkisstofnun sem starfar á grundvelli laga frá 1981 og heyrir undir utanríkisráðuneytið. Í stjórn ÞSSÍ sitja sjö einstaklingar, sex kjörnir af Alþingi og

einn skipaður af utanríkisráðherra. Utanríkisráðherra skipar jafnframt formann stjórnarinnar úr hópi stjórnarmanna.

Starfsemi ÞSSÍ byggir á tvíhliða milliríkjasamningum um þróunarsamvinnu milli ríkisstjórnar Íslands og ríkisstjórna samstarfslandanna. Í gegnum tíðina hafa verkefni ÞSSÍ í miklum mæli beinst að sjávarútvegi en á undanförunum áratug hefur umfang félagslegra verkefna, svo sem á sviði heilbrigðismála og menntamála, aukist jafnt og þétt. Þá hafa orkumál bæst við sem áherslusvið á síðustu misserum.

Í mars 2004 samþykkti stjórn ÞSSÍ stefnu og verklagsreglur fyrir stofnunina. Í stefnunni segir m.a. að meginviðmið í tvíhliða samvinnu Íslendinga sé að vinna gegn fátækt og áhersla sé lögð á samvinnu við lönd þar sem lífskjör séu lökust að mati alþjóðlegra viðurkenndra stofnana. Þetta viðmið sé í samræmi við þúsaldarmarkmið S.þ. en aukin og markvissari alþjóðleg samvinna í baráttu gegn fátækt sé undirstaða markmiðanna. Stefna ÞSSÍ er í fullu samræmi við heildarstefnu íslenskra stjórnvalda í þróunarsamvinnu sem utanríkisráðherra lagði fram á Alþingi í apríl 2005. Aðstoð ÞSSÍ er veitt að beiðni og í samráði við stjórnvöld í viðtökuríkinu og er í samræmi við stefnumörkun þeirra stjórnvalda, fyrst og fremst er varðar baráttu gegn fátækt.

Stjórn ÞSSÍ tekur ákvörðun um val á samstarfslöndum stofnunarinnar að höfðu samráði við utanríkisráðuneytið. Meðal þeirra atriða sem höfð eru til grundvallar við ákvörðun samstarfslanda er stjórnsýsluumhverfi og efnahagsstjórn viðkomandi lands, þjóðartekjur á einstakling, staða mannréttinda, lýðræðisþróun og tekjujöfnun. Notaðar eru alþjóðlegar viðurkenndar mælivogir, t.d. GINI tekjuskiptingarstuðull, CPIA stjórnsýslustuðull Alþjóðabankans og jafnréttisstuðlar Þróunaráætlunar S.þ. (UNDP).

ÞSSÍ er nú að störfum í sex ríkjum. Það eru fjögur ríki í Afríku – Malaví, Mósambík, Namibía og Uganda – auk eins ríkis í Asíu; Srí Lanka; og eins og Mið-Ameríku; Níkaragva. Tvö hin síðastnefndu eru ný samstarfsríki. Starfsemin á Srí Lanka hófst síðla árs 2005 og í Níkaragva í ársbyrjun 2006. Í báðum þessum löndum hafa atburðir á innanlandsvettvangi torveldað starfsemina. Á Srí Lanka átök milli þjóðarbrotta Singhalesa, sem eru meirihluti þjóðarinnar og ráðandi í stjórnkerfinu, og Tamíla, sem eru áhrifamiklir í norður- og norð-austurluta landsins. Í Níkaragva er mikill stjórn málaágreiningur ríkjandi milli framkvæmdavaldsins og þjóðþingsins þar sem stjórnarandstæðingar eru í meirihluta en forsetakosningar verða í landinu í nóvembermánuði 2006. Úrslit þeirra kosninga kunna að hafa áhrif á framvindu þróunaraðstoðar bæði af hálfu einstakra ríkja sem og alþjóðastofnana.

Umsvif ÞSSÍ hafa farið hraðvaxandi í samræmi við ákvörðun ríkisstjórnarinnar um aukin framlög til þróunaraðstoðar. Allir samningar stofnunarinnar um verkefni í þróunaraðstoð eru gerðir í Bandaríkjadöllum og þar sem saman hafa farið auknar fjárveitingar til stofnunarinnar og mikil styrking á gengi íslensku krónunnar s.l. fimm ár hafa fjárveitingar til stofnunarinnar í Bandaríkjadöllum og þá um leið umsvif hennar meira en fjórfaldast á því tímabili.

Þar eð stofnunin vinnur á grundvelli verkefnasamninga þar sem gera þarf formlega samninga við viðkomandi stjórnvöld um sérhvert verkefni og þau verða öll að lúta yfirstjórn stofnunarinnar sjálfrar krefst sérhvert nýtt verkefni vandaðs og oft langs

undirbúnings. Til þess að geta betur ráðið við verkefnið hefur öll starfsemi og stefnumótun stofnunarinnar verið endurskoðuð, skipulagi hennar verið breytt, starfslýsingar gerðar skýrari, ráðningarferill endurskipulagður, húsnæði og tækjabúnaður endurbætt og nýtt bókhaldskerfi innleitt þar sem tilgangurinn var og er að bæta áætlunar- og eftirlitskerfi stofnunarinnar. Vegna sérstöðu ÞSSÍ, sem m.a. lýsir sér í því að greiðslum og bókhaldi þarf að sinna frá sjö stöðvum í jafnmörgum löndum og í jafnmörgum myntum, sem og því, að launakerfi stofnunarinnar vegna útsendra starfsmanna byggir ekki á íslenskum kjarasamningum, hafa ýmsir erfiðleikar orðið samfara innleiðingu hins nýja bókhaldskerfis en vonir standa til að þeir séu nú að mestu leystir.

Annar liður í viðbrögðum stofnunarinnar við stórauknu umfangi starfseminnar er að samstarfssamningar hafa verið gerðir við fjölmargar íslenskar sérfræðistofnanir þangað sem ÞSSÍ getur nú sótt ráðgjöf sem og sérfræðinga til ráðgjafarstarfa í samstarfslöndunum. Þar má nefna sem dæmi samninga sem gerðir hafa verið við háskóla og háskólastofnanir og sérfræðistofnanir svo sem eins og Hagstofu Íslands, Rannsóknarstofu fiskiðnaðarins, Fiskifélag Íslands og Íslenskar orkurannsóknir. Með samningi við síðastnefndu stofnunina gat ÞSSÍ hafið starfsemi á nýju verkefnasviði, jarðhitasviðinu, þar sem stofnunin er nú að veita ráðgjöf fyrir tilverknað samningsins við Íslenskar orkurannsóknir í Úganda, í Níkaragva og í samstarfi sjö landa í Austur-Afríku við Alþjóðabankann, Umhverfissjóð S.þ. og tvíhliða þróunarsamvinnustofnanir.

Þá hefur stofnunin átt mjög góða samvinnu við ríkisendurskoðun um þann þátt í verkefnum stofnunarinnar, sem varða fjármálastjórnun og fjármálaeftirlit sem og við ýmis ráðuneyti um einstök verkefni. Nánast og mest samstarf er við utanríkisráðuneytið, einkum alþjóðaskrifstofu ráðuneytisins, en utanríkisráðuneytið hefur lagt sig fram um að greiða götu ÞSSÍ m.a. með samningi við stofnunina um að veita umdæmisskrifstofum ÞSSÍ sendiráðsnafnbót. Sú ákvörðun hefur stórbætt starfsaðstöðu ÞSSÍ, bæði auðveldað starfsmönnum stofnunarinnar allan aðgang að stjórnvöldum í samstarfslöndum sem og þátttöku í samráðsferli veitenda þróunaraðstoðar á vettvangi.

Þá hafa aukin umsvif ÞSSÍ einnig leitt til þess, að stofnunin hefur getað boðið út ráðgjafarverkefni til einkaaðila á Íslandi og er nú að hefja í fyrsta sinn verkefni er varðar eflingu einkageirans í þróunarlandi með samstarfi við einkaaðila á Íslandi. Þar er um að ræða frumkvöðlafræðslu í Úganda, sem ætluð er einstaklingum sem áhuga hafa á að hefja atvinnurekstur og er það verkefnið unnið í samstarfi við Háskólann í Reykjavík.

Öll þróunarverkefni ÞSSÍ eru metin reglulega og samkvæmt verklagsreglum stofnunarinnar skal vera ákvæði þess efnis í öllum verkefnissamningum. Hvorum samningsaðila um sig er heimilt að gera á eigin kostnað innri úttekt á verkefnum ÞSSÍ. Úttektir óháðra aðila eru gerðar á kostnað verkefna með reglulegu umsömdu millibili og ávallt áður en þeim lýkur. Leiði úttekt í ljós að tilætluðum markmiðum hafi ekki verið náð eða áætlanir ekki staðist, gera úttektaraðilar grein fyrir ástæðum þess og koma með tillögur til úrbóta. Óháðir úttektaraðilar eru ávallt a.m.k. tveir, annar tilnefndur af ÞSSÍ og hinn af viðeigandi stjórnvaldi samstarfslandsins.

Sem fyrr segir voru núverandi lög um starfsemi ÞSSÍ sett árið 1981. Mikilvægt er að lagarammi þróunarsamvinnunnar hamli ekki eðlilegum framförum, en á þeim 25 árum

sem liðin eru frá setningu laganna hefur þróunarsamvinna tekið miklum breytingum. Af þeim sökum hefur utanríkisráðherra ákveðið að á komandi mánuðum fari fram endurskoðun á lögum um ÞSSÍ og kannað verði hvort þörf sé á breyttu skipulagi þróunaraðstoðarinnar.

2.2 Fjölpjódleg þróunarsamvinna

Til fjölpjóðlegrar þróunarsamvinnu teljast framlög til alþjóðastofnana og þátttaka í samstarfsverkefnum sem unnin eru á fjölpjóðlegum grundvelli. Í gegnum tíðina hafa hæstu einstöku framlögin til alþjóðastofnana runnið til Alþjóðaframfarastofnunarinnar (IDA), sem er sú undirstofnun Alþjóðabankans sem aðstoðar fátækustu þróunarlöndin. Þrátt fyrir að málefnavinna á vettvangi Alþjóðabankans og aukinn stuðningur við ýmis verkefni á vegum bankans hafi verið stórefld á síðustu misserum hafa stjórnvöld lagt áherslu á að auka jafnvægi milli þeirra framlaga sem renna til verkefna Alþjóðabankans annars vegar og til hinna ýmsu undirstofnana S.þ. hins vegar.

Stjórnvöld hafa markað þá stefnu að þátttaka í fjölpjóðlegu samstarfi dreifist ekki á of margar stofnanir. Þannig hefur Ísland kosið að vera ekki aðili að ýmsum alþjóðastofnunum og sjóðum. Má þar t.d. nefna Þróunarbanka Afríku, Þróunarbanka Asíu, Þróunarbanka Ameríku og Iðnþróunarstofnun S.þ. (UNIDO). Í stað þess að dreifa kröftunum of mikið hefur stuðningur við verkefni lykilstofnana á borð Barnahjálp Sameinuðu þjóðanna (UNICEF), Matvælaáætlun S.þ. (WFP) og Matvæla- og landbúnaðarstofnunina (FAO) verið aukinn verulega. Þá hefur stuðningur við smærri sjóði verið aukinn þar sem slíkt fellur vel að áherslum og stefnu Íslands í þróunarsamvinnu og er stóraukning framlaga til Þróunarsjóðs S.þ. í þágu kvenna (UNIFEM) dæmi um slíkan stuðning.

Eftir því sem umfang þróunarsamvinnunnar eykst er mikilvægt að íslensk stjórnvöld fylgist náið með árangri og störfum þeirra stofnana sem studdar eru. Mikilvægt er að ávallt sé leitað leiða til að veita fjárstuðningi til þeirra stofnana sem eru best til þess fallnar að ná árangri. Er þá m.a. stuðst við úttektir óháðra aðila á starfsemi hlutaðeigandi stofnunar. Nú þegar hefur sérstök áhersla verið lögð á að taka þátt í fjölpjóðlegu samstarfi á sviði fiskimála og orkumála. Þá hafa verið tekin skref til að auka þekkingu Íslands á innviðum UNDP, UNICEF og UNIFEM með því að senda unga íslenska sérfræðinga til starfa á þeirra vegum.

Á árinu 2005 var ákveðið að leggja niður Norræna þróunarsjóðinn (NDF). Í umræðum Norðurlandanna um reglulega endurfjármögnun sjóðsins ríkti eining um að verkefni á hans vegum skyldu ekki lengur skilyrt við innkaup frá norrænum aðilum. Töldu dönsk stjórnvöld þar með að sjóðurinn nyti engrar sérstöðu lengur og því væri grundvöllur fyrir starfsemi hans brostinn. Önnur Norðurlönd töldu á hinn bóginn að full ástæða væri til að halda starfi sjóðsins áfram, enda hefði hann sannað gildi sitt sem skilvirk þróunarstofnun. Ekki var þó vilji til að halda starfseminni áfram þegar eitt Norðurlandanna heltist úr lestinni og því var ákveðið að leggja sjóðinn niður. Þó íslensk stjórnvöld hafi verið sammála þeirri niðurstöðu er það veruleg vonbrigði að starfsemi NDF verði lögð niður, m.a. þar sem fyrir dyrum stóð efling á samstarfi ÞSSÍ og NDF. Vegna fyrirliggjandi skuldbindinga mun starfsemi sjóðsins halda áfram í 3 til 5 ár, en engar nýjar skuldbindingar um aðstoð verða veittar héðan í frá.

Formennska Íslands í kjördæmi Norðurlanda og Eystrasaltsríkja í Alþjóðabankanum

Alþjóðabankinn er stærsta og áhrifamesta alþjóðastofnunin á sviði þróunarsamvinnu. Bankinn er að því leyti frábrugðinn stofnunum S.þ. að atkvæðavægi í bankanum fer eftir stofnfjáreign viðkomandi aðildarlands, sem tekur mið af stærð hagkerfis þess. Ríki sem eiga smærri hluti í bankanum mynda kjördæmi og skipar hvert kjördæmi einn fulltrúa í 24 manna stjórn bankans. Stjórnarfulltrúinn talar máli kjördæmislandanna og fer með atkvæði þeirra. Atkvæðinu er ekki hægt að skipta, sem þýðir að mjög náið samstarf fer fram milli höfuðborga kjördæmislandanna við samræmingu á afstöðu þeirra í málefnum bankans. Stjórnarfulltrúinn stýrir jafnframt skrifstofu kjördæmisins í Washington, þar sem öll löndin eiga fulltrúa. Það styrkir mjög stöðu Norðurlandanna og Eystrasaltsríkjanna hversu góðan orðstír kjördæmislöndin hafa skapað sér á alþjóðvettvangi og hversu virk sum þeirra eru í þróunarsamstarfi.

Frá 1. október 2003 til 1. júlí 2006 starfaði Þorsteinn Ingólfsson, sendiherra, sem fulltrúi kjördæmisins í stjórn bankans. Á þessu tímabili hafði utanríkisráðuneytið það hlutverk að leiða fyrrnefnt samræmingarstarf kjördæmislandanna. Seta í stjórn Alþjóðabankans og samræmingarhlutverkið er mikið ábyrgðarstarf og án efa eitt umfangsmesta verkefni af þessu tagi sem utanríkisráðuneytið hefur tekist á hendur. Var m.a. settur á fót sérstakur starfshópur innan ráðuneytisins til að sinna verkefninu. Með því að takast á við svo veigamikil verkefni sýna íslensk stjórnvöld í verki að þau eru tilbúin að leggja sitt af mörkum í alþjóðlegu samstarfi, auk þess sem umrætt verkefni hefur veitt utanríkisráðuneytinu ómetanlegt tækifæri til að efla þekkingu og skilning Íslands á málefnum þróunarlanda og fjölþjóðlegs þróunarstarfs.

Aukin þátttaka Íslands í þróunarsamvinnu á fjölþjóðlegum grundvelli felst bæði í aukningu framlaga og í eflingu málefnavinnu og stefnumótunar alþjóðastofnana. Skýrasta dæmið um slíkt var formennska Íslands í kjördæmi Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna í stjórn Alþjóðabankans frá 2003 til 2006.

Í maí 2005 var haldinn reglulegur samráðsfundur embættismanna Norðurlanda og James T. Morris, framkvæmdastjóra Matvælaáætlunar S.þ. í Reykjavík, og í maí 2006 fór fram Norrænn samráðsfundur með Ad Melkert, aðstoðarframkvæmdastjóra UNDP, í Reykjavík. Þá sótti framkvæmdastjóri UNICEF, Ann M. Veneman, Ísland heim sumarið 2006 að frumkvæði landsnefndar UNICEF. Ísland situr í efnahags- og félagsmálaráði S.þ. (ECOSOC) fram til ársins 2007 og er fastafulltrúi Íslands hjá S.þ. einn varaforseta ráðsins. Þá á Ísland sæti í Kvennanefnd S.þ. en málefni kvenna í þróunarlöndum er meðal umfjöllunarefna nefndarinnar.

2.3 Starfsmenn þróunarmála

Við upphaf samræmingarstarfs utanríkisráðuneytisins vegna Alþjóðabankans störfuðu fimm manns innan ráðuneytisins að málefnum fjölþjóðlegrar þróunarsamvinnu. Starfsmönnum var fækkað í fjóra þegar eitt ár lifði af samræmingarstarfinu. Frá og með 1. júlí 2006 var stöðugildum fækkað í tvö og hálf.

Auk þess er einn starfsmaður ráðuneytisins ávallt við störf á skrifstofu kjördæmis Norðurlandanna og Eystrasaltsríkjanna í Alþjóðabankanum og er hann starfsmaður bankans meðan á þeirri ráðningu stendur.

Á árinu 2005 voru að jafnaði 18-20 íslenskir heilsársstarfsmenn á vegum ÞSSÍ í samstarfslöndunum sem þá voru fimm. Um 40 skammtímaráðnir starfsmenn sem veittu ráðgjöf í hinum ýmsu verkefnum og starfsnemar dvöldu í fimm mánuði í samstarfslöndunum í Afríku við sérverkefni. Auk þess voru um 25 fastráðnir erlendir starfsmenn á öllum umdæmisskrifstofum og veittu þar á meðal sérfræðilega ráðgjöf. Fjölmargir aðrir erlendir starfsmenn og koma að hinum ýmsu verkefnum í öllum samstarfslöndunum. Fjölmennasta starfsstöðin er í Malaví, en þar starfa fimm Íslendingar auk erlendra starfsmanna á vegum stofnunarinnar. Á aðalskrifstofu ÞSSÍ í Reykjavík starfa átta manns. Á árinu 2006 var í fyrsta skipti ráðinn til starfa sérhæfður starfsmaður í fiskimálum á aðalskrifstofuna. Mun hann verða framkvæmdastjóra og umdæmisstjórum stofnunarinnar til ráðgjafar við undirbúning, framkvæmd og eftirlit með fiskimálaverkefnum.

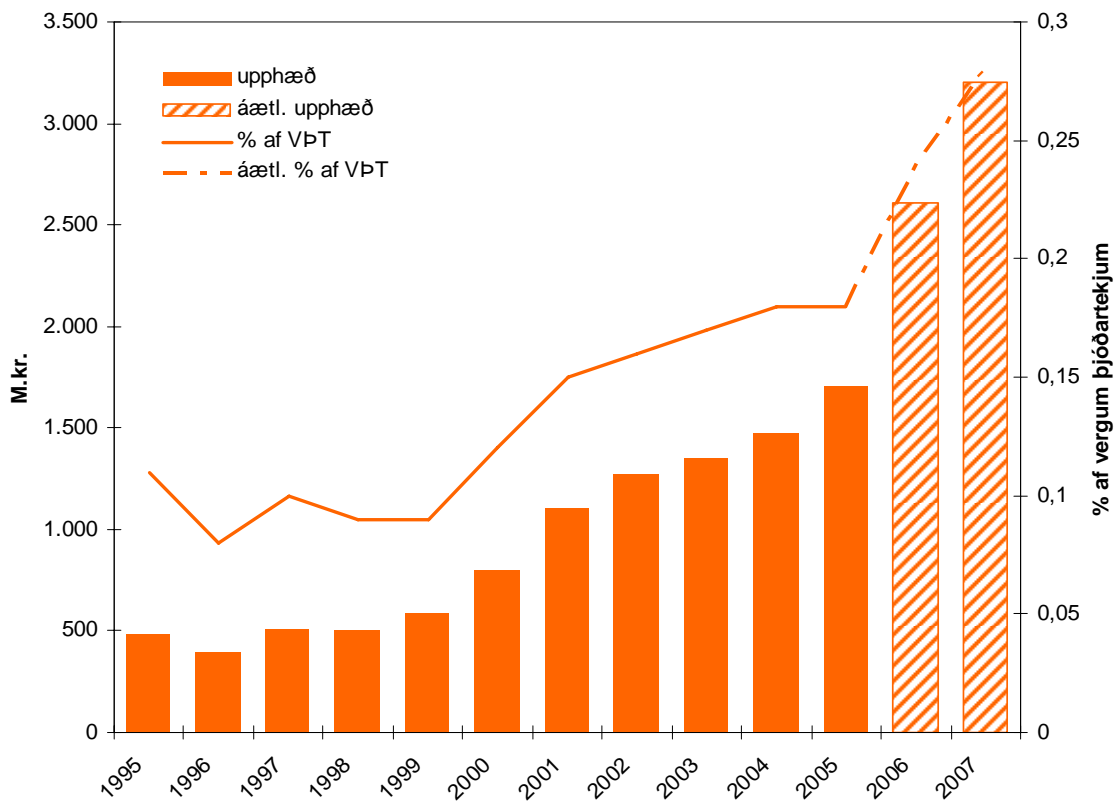
Fjöldi starfsmanna á vegum Íslensku friðargæslunnar er nokkuð breytilegur eftir tímabilum. Á fyrri hluta ársins 2006 störfuðu að jafnaði 26 manns á vegum Friðargæslunnar í 6 löndum. 17 starfsmenn voru í Afganistan, einn í Írak, einn starfsmaður á vegum UNIFEM í Belgrad, einn starfsmaður á vegum Matvælaáætlunar S.þ. í Líberíu og einn starfsmaður á vegum EUPM í Bosníu og Hersegóvínu. Þá störfuðu fimm eftirlitsmenn á vegum eftirlitssveita SLMM á Sri Lanka.

Frá og með haustinu 2006 verða sex ungir íslenskir sérfræðingar, kostaðir af íslenskum stjórnvöldum, við störf á vegum S.þ. í Þróunarlöndum. Þrír ungliðar munu starfa á vegum UNDP, tveir á vegum UNICEF og einn á vegum UNIFEM.

3 Umfang og skipting þróunaraðstoðar Íslands

Þróunaraðstoð Íslands hefur aukist jafnt og þétt á síðustu árum. Á árinu 1990 námu framlög til þróunarmála 230,7 m.kr. Á árinu 2004 námu framlögin 1.482 m.kr. og 1.711 m.kr. á árinu 2005 (sjá Mynd 1). Framlög til þróunarmála eru jafnan miðuð við hlutfall af vergum þjóðartekjum. Eins og Mynd 1 sýnir hefur þetta hlutfall hækkað úr 0,06% árið 1990 í 0,18% árið 2005. Ríkisstjórn Íslands hefur sett það markmið að hlutfallið skuli nema 0,35% árið 2009. Að því loknu er mikilvægt að framlögin hækki í áföngum þar til markmiði Sameinuðu þjóðanna um að 0,7% af vergum þjóðartekjum renni til þróunarsamvinnu er náð.

Á verðlagi hvers árs hækkuðu framlög til þróunarsamvinnu um 9,6% milli árána 2003 og 2004 og um 15,5% milli árána 2004 og 2005. Vegna styrkingar íslensku krónunnar á þessu tímabili voru hækkanir framlaga í Bandaríkjadöllum hins vegar umtalsvert hærri, eða sem nemur 19,7% á fyrra tímabilinu og 28,9% á síðara tímabilinu. Samkvæmt fjárlögum 2006 er áætlað að framlög ársins nemi 2,6 milljörðum króna, eða sem svarar til 0,24% af vergum þjóðartekjum. Fjárlagafrumvarp 2007 gerir ráð fyrir 3,2 milljarða króna framlögum eða 0,28% af vergum þjóðartekjum.

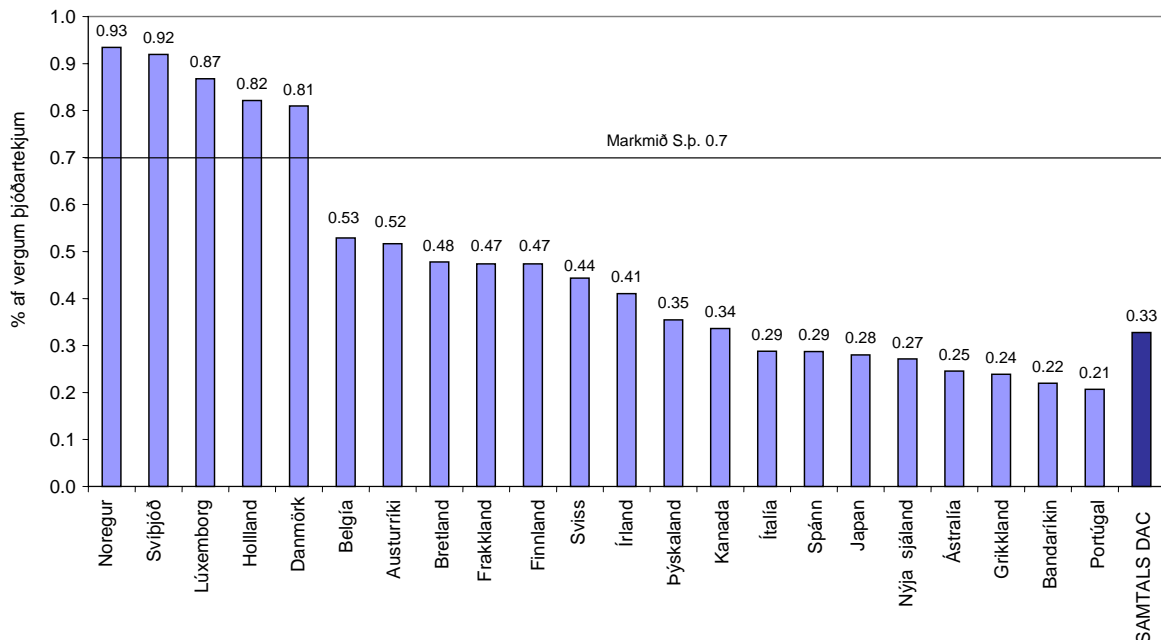

Mynd 1: Framlög til þróunarsamvinnu og hlutfall af VPT²

² Byggt á ríkisreikningi, fjárlögum 2006 og fjárlagafrumvarpi 2007

Við afgreiðslu fjárlaga hefur verið við það miðað, að aukning framlaga til þróunarsamvinnu nái fram að ganga í jöfnum skrefum frá ári til árs og að hlutur ÞSSÍ væri að jafnaði um 35% af heildarframlagi til þróunaraðstoðar á fjárlögum. Samningar stofnunarinnar um stuðningsverkefni erlendis eru ávallt gerðir í Bandaríkjadöllum og frá árinu 2001 hefur stofnunin notið gengistryggingar þannig að hún getur ávallt staðið við verksamninga sína þrátt fyrir gengissveiflur. Veikist gengi dollarans skilar stofnunin til baka í ríkissjóð gengisávinningnum og styrkist gengi dollarsins mun stofnunin með sama hætti fá viðbótarframlög sem því nemur í fjárukalögum. Þessu fyrirkomulagi var komið á fót samkvæmt óskum stofnunarinnar sjálfar. Styrking íslensku krónunnar gagnvart Bandaríkjadal árin 2004 og aftur árið 2005 varð því til þess, að fjárframlög til ÞSSÍ í íslenskum krónum lækkuðu frá áætlun fjárlaga þó veruleg aukning yrði á framlögum í Bandaríkjadöllum.

Alþjóðleg upplýsingasöfnun um framlög til þróunarmála fer fram á vegum þróunarsamvinnunefndar OECD (OECD-DAC), sem er helsti samráðsvettvangur þeirra OECD landa sem veita þróunaraðstoð. Ísland hefur ekki gerst aðili að nefndinni, en framlög Íslands til þróunarmála eru talin fram samkvæmt þeim viðmiðum sem þar gilda. Á árinu 2005 nam þróunaraðstoð OECD-DAC landanna samtals 106 milljörðum Bandaríkjadala, sem samsvarar 0,33% af þjóðartekjum þeirra samtals (sjá Mynd 2). Mikil hækkun hefur orðið milli áruna 2004 og 2005, sem skýrist að mestu af umfangsmikilli niðurfellingu skulda til Nígeríu og Írak, auk hárna framlaga til neyðaraðstoðar vegna flóðbylgjunnar í Asíu.

Mynd 2: Framlög OECD-DAC landa til þróunarsamvinnu sem hlutfall af VÞT

Tafla 1 sýnir hvernig framlög skiptast milli helstu þátta íslenskrar þróunarsamvinnu. Í grófum dráttum má skipta aðstoðinni í þrennt. Í fyrsta lagi er tvíhliða aðstoð, en til hennar telst meðal annars stuðningur sem stjórnvöld veita öðru ríki. Í öðru lagi er fjölþjóðleg

aðstoð sem er stuðningur sem fer um hendur alþjóðastofnana. Í þriðja lagi er ýmis önnur aðstoð, t.d. stuðningur við frjáls félagasamtök, flóttamannaaðstoð og framlög til Jarðhitaskóla og Sjávarútvegsskóla Háskóla S.þ.

Tafla 1 inniheldur ýmsar fróðlegar upplýsingar. Fyrst ber að nefna hlut tvíhliða verkefna á sviði enduruppbyggingar á ófriðarsvæðum. Verkefni af þessu tagi jukust verulega á síðustu árum, m.a. með eflingu Íslensku friðargæslunnar og hárra framlaga til endurreisnarstarfs í Írak. Á árinu 2005 lækkaði hlutfall þessara verkefna á nýjan leik og námu þau þá um 22% af heildaraðstoð Íslands. Hlutur þróunaraðstoðar á vegum ÞSSÍ helst lítið breyttur og nemur um þriðjung af heildaraðstoðinni. Þá ber að veita athygli aukinni aðstoð sem rennur til hinna ýmsu þróunarstofnana Sameinuðu þjóðanna. Á milli árána 2004 og 2005 hækkuðu framlög til stofnana S.þ. úr 59,9 m.kr í 169,4 m.kr. sem er hátt í þreföldun. Séu framlög til Jarðhitaskólans og Sjávarútvegsskólans reiknuð með, nema framlög til S.þ. 19% af heildarframlögum Íslands til þróunarmála. Nánari sundurliðun á framlögum til þróunarmála er í Fylgiskjali 1.

	2001*		2002*		2003*		2004*		2005*	
	m.kr.	%	m.kr.	%	m.kr.	%	m.kr.	%	m.kr.	
Tvíhliða aðstoð	648,3	59	646,3	51	752,8	56	934,0	63	928,7	54
Þróunarsamvinnustofnun Íslands (ÞSSÍ)	479,7	44	439,8	35	437,7	32	492,4	33	558,4	33
Enduruppbygging á ófriðarsvæðum	168,6	15	206,5	16	315,1	23	441,6	30	370,3	22
Fjölbjóðleg aðstoð	298,9	27	363,7	29	274,2	20	306,5	21	446,3	26
Sameinuðu þjóðirnar	66,1	6	60,0	5	76,0	6	59,9	4	169,4	10
Alþjóðabankinn	108,6	10	110,7	9	148,9	11	157,5	11	193,2	11
Norræni þróunarsjóðurinn (NDF)	29,0	3	56,0	4	48,4	4	46,8	3	28,0	2
Niðurfellinga skulda þróunarríkja (HIPC)	68,5	6	113,7	9			25,9	2	22,9	1
Styrktarsjóður fyrir smáeyþróunarríki									14,0	1
Alþjóðagjaldeyrissjóðurinn (IMF)	26,2	2	21,9	2						
Alþjóðaviðskiptastofnunin (WTO)			0,9	0	0,9	0	0,9	0	3,8	0
Alþjóðasjóður gegn alnæmi, berklum og malaríu							15,0	1	15,0	1
Alþjóðasjóður um þróun landbúnaðar (IFAD)	0,5	0	0,5	0			0,5	0		0
Annað	154,9	14	258,1	20	325,0	24	241,1	16	336,2	20
Jarðhitaskóli Háskóla S.þ.	51,8	5	63,0	5	67,4	5	67,3	5	92,3	5
Sjávarútvegsskóli Háskóla S.þ.	36,1	3	48,9	4	54,6	4	52,0	4	73,2	4
Flóttamannaaðstoð	15,0	1	27,5	2	38,7	3	20,2	1	56,1	3
Framlög til félagasamtaka	21,4	2	14,2	1	77,9	6	19,9	1	36,5	2
Ýmis framlög og neyðaraðstoð	0,1	0	62,5	5	17,4	1	6,5	0	2,1	0
Útanríkisráðuneyti og sendiskrifstofur	30,5	3	42,0	3	44,0	3	40,1	3	41,0	2
Norræn/baltnesk samræming					25,0	2	35,0	2	35,0	2
SAMTALS	1.102,1	100	1.268,1	100	1.352,0	100	1.481,6	100	1.711,2	100
Hlutfall af vergum þjóðartekjum (%) [^]	0,15		0,16		0,17		0,18		0,18	

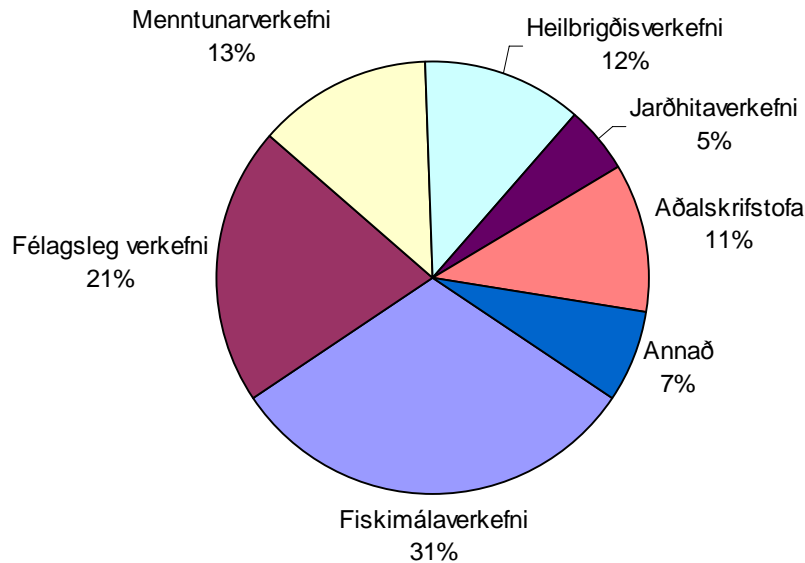
* Samkvæmt ríkisreikningi

[^] Til og með árinu 2003 var hlutfallið reiknað af vergri landsframléiðslu

Tafla 1: Opinber framlög til þróunarsamvinnu 2001 - 2005

Útanríkisráðuneytið skrásetur ekki framlög til alþjóðastofnana eftir málefnum, enda er ekki hægt að sundurliða sérstaklega öll framlög til alþjóðastofnana þar sem margar þeirra vinna á mörgum ólíkum sviðum. Séu framlög til stofnana S.þ. skoðuð nánar, kemur í ljós að aukningin á sér stað í verkefnum sem varða hagsmuni kvenna (UNIFEM, UNFPA), hagsmuni barna (UNICEF, WHO) og vegna neyðaraðstoðar (WFP).

Eins og sést á Mynd 2 námu verkefni á sviði fiskimála 31% af heildarstarfsemi ÞSSÍ. Félagsleg verkefni 21%, menntunarverkefni 13%, heilbrigðisverkefni 12%, jarðhitaverkefni 5% og önnur verkefni 7%, þar með talið stuðningur við íslensk frjáls félagasamtök.

Mynd 2: Skipting framlaga ÞSSÍ eftir málaflokkum 2005

Til neyðar- og mannúðaraðstoðar teljast framlög vegna neyðarástands og hungursneyðar af völdum náttúrhamfara, ófriðar, þurrka og sjúkdóma. Þá telst flóttamannaaðstoð til þessa málaflokks. Framlög stjórnvalda taka mið af þörf á neyðaraðstoð hverju sinni og geta því verið nokkuð breytileg milli ára. Tafla 2 gefur yfirlit yfir framlög frá árinu 2003, en það ár námu þau 134 m.kr. Árið 2004 námu framlögin 48 m.kr. og 133 m.kr. á árinu 2005. Skipting framlaganna milli alþjóðastofnana og félagasamtaka er einnig nokkuð breytileg eftir því hvaða aðili er talinn vera best til þess fallinn hverju sinni að veita aðstoðina.

Félagasamtök gegna mikilvægu hlutverki þegar bregðast þarf við neyðarástandi og því rennur ávallt verulegur hluti framlaga utanríkisráðuneytisins til neyðaraðstoðar um hendur þeirra. Á síðustu árum hafa íslensk félagasamtök einnig beitt sér af meira afli í þróunaraðstoð með langtímamarkmið að leiðarljósi. ÞSSÍ er þátttakandi í mörgum þessara verkefna og fer umfang þessa starfs vaxandi. Á árinu 2004 voru verkefni að upphæð 11,8 m.kr. unnin í samstarfi ÞSSÍ við íslensk félagasamtök og á árinu 2005 nam upphæðin 33,2 m.kr. Þá á ÞSSÍ einnig samstarf við frjáls félagasamtök í samstarfslöndum stofnunarinnar og leggur þeim til fé. Utanríkisráðuneytið safnar ekki tölulegum upplýsingum um fjáröflun íslenskra félagasamtaka meðal almennings.

	2003		2004		2005	
	m.kr.	%	m.kr.	%	m.kr.	%
Félagasamtök	73,1	54	15,0	31	31,5	24
Alþjóða Rauði krossinn	4,1	3	0,0	0	7,5	6
Rauði kross Íslands	52,0	39	15,0	31	15,0	11
Hjálparstarf kirkjunnar	10,0	7	0,0	0	5,0	4
Barnaheill	7,0	5	0,0	0	4,0	3
Stofnanir S.þ.	18,0	13	3,9	8	38,8	29
WFP	18,0	13	3,9	8	29,5	22
UNICEF	0,0	0	0,0	0	6,2	5
OCHA	0,0	0	0,0	0	3,1	2
Flóttamannaástoð	43,1	32	24,3	50	62,9	47
UNHCR	4,4	3	4,1	8	5,8	4
Flóttamannaástoð á Íslandi	38,7	29	20,2	42	57,1	43
Annað	0,0	0	5,2	11	0,0	0
SAMTALS	134,2	100	48,4	89	133,2	100

Tafla 2: Opinber framlög til neyðar- og mannúðaraðstoðar 2003 - 2005

4 Framkvæmd stefnumiða Íslands í þróunarsamvinnu

Þróunarsamvinna Íslands er unnin í anda yfirlýsinga leiðtogafunda S.þ. um sjálfbæra þróun, fjármögnun þróunar og þúsaldarmarkmiða Sameinuðu þjóðanna. Með stefnumiðum Íslands sem lögð voru fram á Alþingi í apríl 2005 er sett fram heildarsýn fyrir þróunarstarf Íslands á tímabilinu 2005 til 2009 og þar er fjallað um skipulag og framkvæmd þróunarsamvinnunnar. Í áætlunum Íslands er höfuðáhersla lögð á að draga úr fátækt og vinna að framgangi þúsaldarmarkmiðanna. Áhersla er lögð á heildræna aðkomu að þróunarmálum og mikilvægi þess að þróunaráætlanir nái jafnt til stjórnarfars-, efnahags- og félagslegra þátta í viðtökuríki. Í stefnumiðunum er lögð aukin áhersla á aðkomu frjálsra félagasamtaka og viðskiptalífsins að þróunarsamvinnu, auk þess sem upplýsingamiðlun og þekkingarsköpun um málefni þróunarsamvinnu er gefið aukið vægi.

Framþróun ríkja er fjölþætt og margsnúið viðfangsefni sem vinna þarf að á mörgum sviðum. Stefnumið Íslands byggja á fjórum megin stöðum: 1) Mannauður, jafnrétti og efnahagsleg þróun; 2) Lýðræði, mannréttindi og stjórnarfar; 3) Friður, öryggi og þróun; 4) Sjálfbær þróun.

Hér að neðan eru stöðirnar kynntar stuttlega og jafnframt farið yfir helstu verkefni sem þar falla undir. Tekið skal fram að eðlilega geta sum verkefnanna fallið undir fleiri en eina stöð, enda nokkur skörun á milli málaflokka.

4.1 Fjórar stöðir þróunarsamvinnu

Stöð 1 : Mannauður, jafnrétti og efnahagsleg þróun

Stöð 1 fellur að miklu leyti undir þúsaldarmarkmið Sameinuðu þjóðanna. Fjárfesting í mannauði er ein megin forsenda félagslegra og efnahagslegra framfara. Aukin menntun, heilbrigði og jafnrétti stuðla að aukinni verðmætasköpun og velferð í samfélaginu. Þau málefni sem falla undir *stöð 1* tengjast uppbyggingu þessara þátta, svo sem fæðuöryggi, menntun, heilbrigðismál, réttindi barna og kvenna og viðskipti.

Helstu verkefni sem falla undir *stöð 1* eru:

Fæðuöryggi

- Matvæla- og landbúnaðarstofnun Sameinuðu þjóðanna (FAO) fær árlegt framlag frá Íslandi. Verkefni stofnunarinnar beinast einkum að því að bæta kjör fólks í dreifbýli og útrýma hungri í heiminum. Fiskimáladeild FAO er vettvangur þjóða á sviði fiskimála og hafa íslensk stjórnvöld lagt áherslu á virka þátttöku á því sviði.
- Matvælaáætlun S.þ. (World Food Program) veitir neyðaraðstoð og fæðuhjálp til flóttamanna og annarra í neyð af völdum náttúruhamfara. Norðurlöndin eru meðal sterkustu stuðningslanda WFP, en mikil og góð samvinna er á milli landanna um málefni stofnunarinnar. Íslenska friðargæslan hefur samstarfssamning við WFP um lán og kostun á starfsmönnum til verkefna á vegum stofnunarinnar. Framlag Íslands til WFP hækkuðu mikið á árinu 2005 og er reiknað með að framlög til stofnunarinnar verði mikilvægur þáttur í neyðaraðstoð Íslands framvegis.

- Skólatengd dreifing matvæla í Írak er verkefni á vegum WFP sem er beint að fátækum stúlkum og fjölskyldum þeirra. Markmiðið er að bæta næringu og heilbrigði stúlkna á þeim svæðum í Írak þar sem um er að ræða viðvarandi vannæringu og hækka hlutfall þeirra er sækja barnaskóla. WFP rekur sambærileg verkefni í fjölda landa, en 9 m.kr. framlag til verkefnisins í Írak á árinu 2005 var fyrsta verkefnið af þessu tagi sem íslensk stjórnvöld styrkja.

Menntun

- Menningarmálastofnun S.þ. (UNESCO) styður við eflingu mennta-og menningarmála í þróunarríkjum og átakið Menntun fyrir alla. Íslensk stjórnvöld leggja stofnuninni til árlegt framlag.
- Jarðhitaskóli og Sjávarútvegskóli Háskóla S.þ. hafa starfað á Íslandi frá því 1979 og 1998 og hefur starfsemi þeirra verið í stöðugri uppbyggingu. Markmið skólanna er að bjóða háskólamenntuðu fagfólki frá þróunarríkjum til rannsókna og starfsnáms á sviði jarðhita- og sjávarútvegsmála. Mikill fjöldi nemenda hefur stundað nám við skólana sem byggja m.a. á náinni samvinnu við Orkustofnun, Hafrannsóknastofnun, Háskóla Íslands, Háskólann á Akureyri og aðrar fagstofnanir. Stefnt er að enn frekari uppbyggingu á starfsemi skólanna á næstu árum.
- Menntun er einn mikilvægasti þátturinn í baráttunni gegn fátækt og hafa því verkefni á sviði menntamála fengið aukið vægi í verkefnavali ÞSSÍ. Verkefni á sviði menntunarmála eru starfrækt í öllum samstarfslöndunum utan Níkaragva og Sri Lanka, og spanna allt frá fullorðinsfræðslu, þjálfun og byggingu skóla til menntunar á grunn-, framhalds-, og háskólastigi. ÞSSÍ hefur einnig gert samninga við íslenskar rannsókn- og kennslustofnanir þar sem gert er ráð fyrir samvinnu um kennslu og rannsóknarverkefni, skipulagningu ráðstefna og funda um þróunarmál.

Heilbrigðismál

- Alþjóðasjóður gegn alnæmi, berklum og malaríu, sem stofnaður var árið 2002, veitir styrki til þróunarlanda sem markað hafa sér stefnu og sett fram framkvæmdaáætlun í baráttunni gegn útbreiðslu alnæmis, malaríu og berkla. Ísland hefur þegar greitt 30 m.kr. framlaga til sjóðsins og verður 200.000 dala framlag til viðbótar lagt í sjóðinn á árinu 2006.
- Mænusóttarverkefni WHO miðar að því að uppræta mænusótt í heiminum. Mikill árangur hefur náðst í þessari baráttu frá því 1988. Þá greindist sjúkdómurinn í 125 löndum og orsakaði fötlun 350.000 barna, en árið 2003 greindist sjúkdómurinn í sex löndum og orsakaði fötlun u.þ.b. 800 barna. Áhyggjur manna beinast nú að útbreiðslu nýs afbrigðis mænusóttar. Ísland hefur veitt um 100.000 dali til verkefnisins á undanförunum tveimur árum.
- Í byrjun ársins 2006 var hrundið af stað alþjóðaátaki í baráttunni gegn útbreiðslu fuglaflensu í þróunarlöndum. Á næstu tveimur árum munu íslensk stjórnvöld leggja 200.000 Bandaríkjadali til alþjóðasjóðs sem Alþjóðabankinn stýrir, auk þess sem 200.000 dolum til viðbótar verður varið til verkefna á vegum WHO.

Mannfjöldasjóður S.þ. - Baráttan gegn fistúlu

Helsta hlutverk Mannfjöldasjóðs Sameinuðu þjóðanna (UNFPA) er að bæta heilsufar og fræðslu sem lítur að fjólksfjölgun. Sérstök áhersla er lögð á mæðra- og ungbarnavernd í starfsemi sjóðsins. Eitt verkefna hans er baráttan gegn fistúlu, sem lýsir sér í sársaukafullri örkuml ungra mæðra sem ekki eru líkamlega tilbúnar til þess að ala börn. Yfirleitt er um að ræða stúlkur á aldrinum 12-15 ára sem búa á dreifbýlum og fátækum svæðum. Börn þeirra deyja oftast í fæðingu og þær eru oft félagslega útskúfaðar, m.a. vegna óþefs sem fylgir fistúlu. UNFPA hefur á síðustu árum gert átak í baráttunni gegn fistúlu, enda er hægt að lækna um 93% fistúlutilfella með skurðaðgerðum. Ísland styrkti verkefnið í fyrsta sinn á árinu 2005 með 50.000 dala framlagi til starfseminnar í Malaví og er gert ráð fyrir áframhaldandi stuðningi við verkefnið. Nánar má lesa um fistúlu á kynningarsíðu UNFPA www.endfistula.org

- ÞSSÍ styður heilbrigðisverkefni í tveimur samstarfslanda sinna, Malaví og Mósambík. Í Malaví veitir stofnunin aðstoð við uppbyggingu heilbrigðisþjónustu á Monkey Bay svæði í suðurhluta landsins. Um er að ræða þjónustu við rúmlega 100 þúsund íbúa sem hafa aðgang að fjórum heilsugæslustöðvum og einu sjúkrahúsi. Á tímabilinu 2000-2005 hefur stofnunin veitt tæpum 3 milljónum dala til verkefnisins. Auk þess leggur ÞSSÍ fram fjármagn til viðhalds á sjúkrahúsi sem þjónar þeim fátækustu í höfuðborginni Lilongwe. Það starf fer fram í samstarfi við frjáls félagasamtök og heilbrigðisyfirvöld. Í Mósambík hefur ÞSSÍ starfað að tveimur heilsugæsluverkefnum með Rauða krossi Íslands og Rauða krossi Mósambík frá árinu 2000. Verkefnin eru auk þess unnin í samráði við heilbrigðisyfirvöld í Mapútó-héraði. Fyrra verkefnið er á lokastigi, en í því fólst uppbygging á heilsugæslu í þorpinu Hindane um 65 km suður af höfuðborginni Mapútó og sjö þorpum þar í kring. Einnig voru byggðar skyndihjálparstöðvar, kamrar og brunnar grafnir. Rauði kross Mósambík sér um þjálfun á sjálfbóðaliðum til að sinna uppfræðslu og aðhlyningu í þorpunum sjö. Undirbúningur að nýju sambærilegu verkefni hófst 2003 í þorpi um 150 km norður af höfuðborginni. Sendifulltrúi á vegum Rauða kross Íslands hefur stýrt verkefninu að mestu leyti frá byrjun með þátttöku umdæmistjóra ÞSSÍ í Mósambík.

Viðskiptamál

- Ráðgjafasjóður hjá Alþjóðalánastofnuninni (International Finance corporation – IFC) var stofnaður með formlegum hætti í byrjun árs 2006. Sjóðurinn byggir á eldri ráðgjafasjóði sem Ísland hefur starfrækt hjá Alþjóðabankanum frá 1991. Markmið sjóðsins er að hvetja IFC til að velja íslenska ráðgjafa við framkvæmd verkefna, með það að markmiði að síðar gæti slíkt leitt til frekari verkefna á vegum stofnunarinnar. Hlutverk IFC er að örva einkaframtak í þróunarlöndum með lánum og hlutafjárkaupum í einkafyrirtækjum. Starfsemi IFC hefur eflst verulega á síðustu misserum og er það m.a. yfirlýst stefna stofnunarinnar að auka stuðning við verkefni á sviði endurnýjanlegra orkugjafa. Samkvæmt fjárlögum 2006 verður 11,2 m.kr. varið til sjóðsins á árinu.

- Undanfarin þrjú ár hefur Alþjóðabankinn unnið árlega úttekt á viðskiptaumhverfi í aðildarlöndum. Úttektin hefur mælst vel fyrir og á árinu 2005 náði hún til 155 landa, þar með talið Íslands. Úttektin er mikilvæg leið til að meta hvaða umbóta sé þörf til að bæta samkeppnisstöðu viðskiptalífs einstakra landa. Íslensk stjórnvöld hafa lagt á það áherslu að öll aðildarlönd Alþjóðabankans séu með í úttektinni, en hingað til hefur nokkuð stór hópur smárra þróunarríkja staðið fyrir utan úttektina. Íslensk stjórnvöld ákveðu því að standa straum af kostnaði við úttektina í 20 smáríkjum á árunum 2006 og 2007. Heildarstuðningur Íslands vegna þessa verkefnis nemur 600.000 Bandaríkjadöllum sem kemur til greiðslu á umræddu tveggja ára tímabili.
- Síðastliðin þrjú ár hefur ÞSSÍ hugað að verkefnum í þróunaraðstoð, sem tengjast atvinnulífi í þróunarlöndum og bættu umhverfi þess (Private Sector Development) ýmist í samstarfi við þarlend stjórnvöld eða í samstarfi íslenskra fyrirtækja við fyrirtæki í þróunarlöndum með vitund og stuðningi þarlendra stjórnvalda. ÞSSÍ vann í samstarfi við Viðskiptaþróun utanríkisráðuneytisins og Nýsköpunarsjóð og síðan Útflutningsráð, ráðuneytið og hóp íslenskra fyrirtækja að framkvæmda- og markaðsmálum í fiskimálum í Úganda, en því verkefni lauk á árinu 2005. Þá hófst á því ári undirbúningur að frumkvöðlaverkefni í Úganda í samstarfi við Háskólann í Reykjavík og háskóla og stofnanir í Úganda.

Niðurfelling skulda þróunarríkja

- Íslensk stjórnvöld hafa á síðustu árum lagt 299 m.kr. til svokallaðs HIPC átaks, sem miðar að því að fella niður 59 milljarða Bandaríkjadala skuld þróunarlanda við ýmsar alþjóðastofnanir. Þar að auki liggur fyrir að allar skuldir fátækustu þróunarríkjanna, samtals um 37 milljarðar dala, við Alþjóðaframfarastofnunina verða afskrifaðar og hefur ríkisstjórn Íslands ákveðið að Ísland muni leggja sitt af mörkum til þess verkefnis á komandi árum.

Stoð 2 : Lýðræði, mannréttindi og stjórnarfar

Íslensk stjórnvöld leggja áherslu á eflingu lýðræðis og mannréttinda sem mikilvægs þáttar í baráttunni gegn fátækt, kúgun og ófriði. Réttarríkið er grundvöllur lýðræðisþróunar og byggist á þátttöku borgaranna í opnum og frjálsum skoðanaskiptum og frelsi til að stofna og reka hagsmunasamtök. Lýðræðisþróun í heiminum hefur stefnt í rétta átt, en þó er lýðræðið víða mjög veikt og ótryggt. Íslensk stjórnvöld hafa beitt sér fyrir uppbyggingu og framþróun þessara mála m.a. með aðstoð við fræðslu og menntun fátækustu íbúa þróunarlandanna bæði í tvíhliða þróunarsamvinnu og í gegnum stofnanir S.þ. , Alþjóðabankann og ÖSE. Á vettvangi S.þ. hafa íslensk stjórnvöld um árabíl beitt sér fyrir vernd og eflingu mannréttinda. Ísland hefur einnig beitt sér fyrir umræðu um mannréttindarmál í kjördæmi Norðurlandanna og Eystrasaltsríkjanna í Alþjóðabankanum.

Helstu verkefni sem falla undir *stoð 2* eru:

Mannréttindi

- Nýtt mannréttindaráð (Human Rights Council, HRC) sem samþykkt var af allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna 15. mars 2006 mun gegna mikilvægu eftirlitshlutverki með því að mannréttindi séu virt. Með stofnun

mannréttindaráðsins eru bundnar vonir við að kaflaskil verði við eflingu og vernd mannréttinda, enda verður nýtt ráð mun betur í stakk búið að bregðast við mannréttindabrotum en það gamla var. Íslensk stjórnvöld hafa einnig beitt sér fyrir bættum réttindum kvenna og barna og á um þessar mundir sæti í Kvennanefnd S.þ. (Commission on the Status of Women, CSW). Mjög mikilvægt er að vinna að bættum réttindum kvenna og barna og munu íslensk stjórnvöld halda áfram að leggja áherslu á þessa mál á vettvangi S.þ.

- Íslensk stjórnvöld styrkja Pyntingasjóð S.þ. (UNVFT), sem hefur það að markmiði að styrkja félagasamtök sem aðstoða fórnarlömb pyntinga og fjölskyldur þeirra. Sjóðurinn var stofnaður árið 1981 og byggir á frjálsum framlögum ríkisstjórna, félagasamtaka og einstaklinga. Framlag Íslands til sjóðsins á árinu 2006 nemur 2 m.kr.
- Kjördæmi Norðurlanda og Eystrasaltsríkja hefur ákveðið að stofna sérstakan styrktarsjóð hjá Alþjóðabankanum til að efla þátt mannréttinda í störfum bankans. Öll Norðurlöndin leggja fé til sjóðsins og munu framlög Íslands nema samtals 150.000 Bandaríkjadöllum fram til ársins 2008.

Réttindi barna og kvenna

- Ofbeldissjóður UNIFEM beitir sér gegn kynbundnu ofbeldi og var sjóðnum komið á fót árið 1995 í kjölfar kvennaráðstefnunnar í Beijing. Sjóðurinn styrkir margvísleg verkefni víða um heim sem miða að því að rjúfa þögnina sem ríkir um ofbeldi gegn konum, koma í veg fyrir ofbeldisverk og draga hina seku til ábyrgðar. Íslensk stjórnvöld hafa styrkt sjóðinn á undanförunum árum og hefur framlag Íslands farið vaxandi. Á árinu 2004 nam framlagið 25.000 dölum, 90.000 dölum árið 2005 og 100.000 dölum árið 2006.
- Stefna ÞSSÍ í jafnréttismálum var samþykkt af stjórn stofnunarinnar í ágúst 2004. Þar er lögð áhersla á að samþætta kynja- og jafnréttissjónarmið í alla starfsemi stofnunarinnar. Margoft hefur verið sýnt fram á að mismunun milli kynjanna hindra framfarir og baráttuna gegn fátækt í heiminum. Stofnunin leitast við að greina og takast á við slíka mismunun með þróunarverkefnum sínum og stuðla að því að jafna tækifæri kvenna og karla. Ekki er lengur lögð áhersla á sérstök kvennaverkefni.

Réttarbætur

- Eitt þeirra vandamála sem þróunarríki glíma við er veikur eignarréttur. Fyrir vikið geta íbúar þróunarríkja m.a. ekki veðsett eignir sínar til lántöku og því eru tækifæri til fjárfestinga og frekari eignamyndunar vannýttar. Að frumkvæði Norðurlandanna var sett á fót alþjóðleg nefnd valinkunnra einstaklinga árið 2005 sem mun kanna leiðir til að tryggja réttarbætur til handa fátæku fólki í þróunarríkjunum, með áherslu á mikilvægi eignarréttarins. Madeleine Albright, fyrrum utanríkisráðherra Bandaríkjanna og Hernando de Soto, hagfræðingur frá Perú, stýra störfum nefndarinnar, en gert er ráð fyrir að hún ljúki störfum árið 2008. Íslensk stjórnvöld leggja samtals 100.000 dali til verkefnisins.

Lýðræði

- Virkt kosningaefirlit er mikilvægur liður í að stuðla að eflingu lýðræðis og mannréttinda. Á undanförunum fimm árum hafa íslensk stjórnvöld tekið þátt í kosningaefirliti á vegum ÖSE. Þátttaka Íslands hefur því hingað til takmarkast við lönd í austur-Evrópu, mið-Asíu og ríki á Balkanskaga s.s. Georgíu, Kósóvó, Aserbaídsjan, Úkraínu, Albaníu og Kyrgistan. Vilji er til að leita leiða til þátttöku í kosningaefirliti í öðrum heimshlutum, þ.á.m. í Afríku. Þátttaka Íslands í kosningaefirliti fellur undir starfssvið Íslensku friðargæslunnar.

Stoð 3 : Friður, öryggi og þróun

Íslensk stjórnvöld leggja áherslu á mikilvægi friðar og öryggis fyrir framþróun í heiminum. Baráttan fyrir auknum friði og stöðugleika er órjúfanleg baráttunni gegn fátækt. Stríðsátök og óstöðugleiki eiga sér stað í mörgum fátækustu ríkjum heims og getur verið hvort heldur er orsök eða afleiðing fátæktar. Vandamálin sem fylgja stríðsátökum hafa ekki einungis geigvænlegar afleiðingar fyrir hlutaðeigandi lönd heldur teygja þau anga sína mun víðar. Flóttamannastraumur, aukin sjúkdómahætta, hungursneyð og skipulögð glæpa- og hryðjuverkastarfsemi eru vandamál sem tengjast stríðsátökum og afleiðingum þeirra. Íslensk stjórnvöld hafa aukið þátt sinn í verkefnum sem miða að því að viðhalda öryggi og friði í heiminum. Það hafa þau m.a. gert með verkefnum Íslensku friðargæslunnar á undanförunum árum sem og með framlögum til neyðaraðstoðar á vegum alþjóðastofnana og frjálsra félagasamtaka. Friðargæslan hefur unnið að verkefnum á Balkanskaga, Sri Lanka, Írak, Líberíu og Afghanistan. Þá er Sri Lanka nýtt samstarfsland PSSÍ, sem einnig tekur þannig þátt í friðar- og enduruppbyggingu þessa fyrrum stríðshrjáða lands líkt og stofnunin hefur gert í Mózambík frá árinu 1995.

Helstu verkefni sem falla undir *stoð 3* eru:

Neyðaraðstoð

- Matvælaáætlun S.þ. (WFP) er lykilstofnun á sviði neyðar- og matvælaaðstoðar. WFP rekur öflugt og skilvirkt flutningakerfi og getur með skömmum fyrirvara dreift miklu magni neyðargagna til bágstaddra. Eins og áður segir hefur framlag Íslands til WFP aukist mikið, en umfang framlaga tekur ávallt mið af þörfinni fyrir neyðaraðstoð hverju sinni.
- Neyðarsjóður OCHA (Central Emergency Response Fund - CERF) er nýr sjóður á vegum S.þ. sem miðar að því að efla getu og viðbragðsflýti S.þ. til að bregðast svo skjótt sem unnt er við neyðarástandi. Íslensk stjórnvöld hafa lagt 150.000 dali til sjóðsins á árinu 2006.

Friður og öryggi

- Palestínuflóttamannaaðstoðin (UNRWA) styður verkefni til aðstoðar tæplega fjögurra milljóna palestínskra flóttamanna. Sjóðurinn byggir á frjálsum framlögum stuðningslanda. Árlegt framlag Íslands hefur um árabil numið um 50.000 dölum, en var hækkað í 100.000 dali á árinu 2006.

- Umfangsmestu verkefni Íslensku friðargæslunnar hafa verið rekstur og yfirstjórn flugvallanna í Pristína í Kósóvó, sem lauk 1. apríl 2004, og í Kabúl í Afghanistan. Einnig hefur Friðargæslan tekið þátt í starfi norrænu eftirlitsveitarinnar á Sri Lanka og var nýlega tekin ákvörðun um að efla þáttöku Íslendinga í störfum sveitarinnar þar sem danskir, finnskir og sænskir eftirlitsmenn urðu frá að hverfa að kröfu Tamíl Tígra.
- Íslenska friðargæslan hefur gert samstarfssamning við WFP um að Friðargæslan geti sent sérfræðinga í neyðaraðstoð til starfa á vegum stofnunarinnar á álagstímum. Á árinu 2006 starfaði einn íslenskur sérfræðingur á vegum WFP í Líberíu og tveir til viðbótar hafa fengið þjálfun til að takast á við neyðarstörf eftir því sem þörf krefur. Annar þeirra starfaði tímabundið á vegum stofnunarinnar í Tansaníu sumarið 2006.

Stuðningur íslenskra stjórnvalda við UNIFEM

Íslensk stjórnvöld hafa stóraukið stuðning við Þróunarsjóð Sameinuðu þjóðanna í þágu kvenna (UNIFEM). Á árinu 2004 nam fjárframlag til sjóðsins 2,5 m.kr. en á árinu 2006 mun framlagið nema samtals um 32 m.kr.³. Framlagið hefur því meira en tífaldast á tveimur árum. Um 40% framlagsins skiptist jafnt milli almennra verkefna UNIFEM og ofbeldissjóðs UNIFEM. Einnig er landsnefnd UNIFEM styrkt með 3 m.kr. framlagi.

Í Stefnumiðum Íslands í þróunarsamvinnu kemur fram að sérstök áhersla verði lögð á málefni kvenna á ófriðarsvæðum. Í því ljósi er tæplega 5 m.kr. varið til verkefnis UNIFEM í Afganistan og 12,5 m.kr. varið til verkefnis UNIFEM á Balkanskaga á árinu 2006.

Stuðningur við umrætt verkefni á Balkanskaga byggir á þáttöku Íslands í starfi UNIFEM í Kósóvó, en íslenskir sérfræðingur á vegum Friðargæslunnar hafa starfað að því frá árinu 1999.

UNIFEM hefur nú ráðist í að útvíkka verkefnið til sex annarra ríkja á Balkanskaga. Markmið verkefnisins er að efla vitund og skuldbindingar hins opinbera á sviði kvenréttinda og að vinna að baráttumálum kvenna á grundvelli samþykktu S.þ. Íslenska friðargæslan mun áfram leggja verkefninu til sérfræðinga, en sem fyrr segir hefur einnig runnið fjárframlag beint til verkefnisins. Nemur framlagið samtals 25 m.kr. á árunum 2005 og 2006.

- Á árinu 2006 hófst samstarf milli utanríkisráðuneyta Íslands og Eistlands og Stjórnsýsluskóla Eistlands um stuðning Íslands við þjálfun georgískra lögreglumanna. Um er að ræða samstarfsverkefni Eistlands og sendiskrifstofu Sameinuðu þjóðanna í Georgíu (UNOMIG). Íslensk stjórnvöld taka þátt í fjármögnun námskeiða á vegum Stjórnsýsluskóla Eistlands sem byggja á þjálfun

³ Hér er miðað við fjárlagagengi 2006. Þar sem flestar skuldbindingar til alþjóðastofnana eru í erlendri mynt mun þessi krónutala hækka vegna veikingar íslensku krónunnar á árinu 2006.

lögreglumanna frá áttaksvæðum í Georgíu, jafnt í sértækum lögreglumálefnum, sem og í almennum borgaralegum skyldum og mannréttindum. Fyrsta framlag Íslands til verkefnisins nam tæplega 3 m.kr. en vilji er til að halda stuðningnum áfram ef vel gengur.

Stoð 4 : Sjálfbær þróun

Íslensk stjórnvöld leggja áherslu á mikilvægi sjálfbærrar þróunar fyrir hagsæld í heiminum. Hagur ríkra sem fátækra þjóða byggist á því að efnahagsleg þróun og félagsleg velferð taki mið af umhverfisþáttum. Íslensk stjórnvöld hafa skuldbundið sig til að leggja sitt af mörkum til sjálfbærrar nýtingar náttúruauðlinda. Áherslurnar hafa helst verið á sjávarútvegs- og orkumál og þar ber fyrst að nefna starfsemi Jarðhitaskóla og Sjávarútvegsskóla Háskóla S.þ.

Sérstök áhersla er lögð á samstarf við smáeyþróunarríki en einnig hefur verið aukið samstarf við Alþjóðabankann og Matvæla- og landbúnaðarstofnun S.þ. (FAO). ÞSSÍ hefur í gegnum tíðina unnið mikið í verkefnum tengdum sjávarútvegi og nú á síðustu árum hefur m.a. verið lögð áhersla á gæðamál í fiskiðnaði í Mósambík og Úganda. Þá hafa verkefni á sviði orkumála verið aukin umtalsvert, bæði í samstarfi við alþjóðastofnanir og í tveimur samstarfslöndum Íslands, Úganda og Níkaragva.

Helstu verkefni sem falla undir *stoð 4* eru:

Orkumál

- Energy Sector Management Assistance Program (ESMAP) veitir þróunarríkjum tæknilega ráðgjöf á sviði orkumála. Markmið samstarfsins er að gera þróunarlöndum kleift að auka hagkvæma orkuframleiðslu með áherslu á sjálfbæra nýtingu náttúruauðlinda. Á árinu 2006 hóf Ísland þátttöku í ESMAP sem gefur kost á því að nýta þekkingu íslenskra fyrirtækja og sérfræðinga á sviði orkumála til frekari uppbyggingar í þróunarríkjum. Framlag Íslands á árinu 2006 nemur 100.000 dólum.
- Stjórn ÞSSÍ hefur sett þau markmið, að stofnunin starfi í fremur færri löndum en fleiri og að vinna fyrst og fremst í þeim geirum þar sem íslensk sérþekking fær notið sín. Nýjasti málaflokkur í viðfangsefnum stofnunarinnar er á sviði endurnýjanlegra orkugjafa, einkum jarðhita. Sú starfsemi hófst að marki á árinu 2002 með rannsóknarverkefnum í jarðhita á tveimur líklegum jarðhitasvæðum á Úganda í samvinnu við þarlend yfirvöld og síðan Alþjóðabankann. Svokallað ARGeo-verkefni er samstarfsverkefni ríkja í norð-vestanverðri Afríku um nýtingu jarðhita á svæðinu umhverfis norðurhluta Austur-Afríku sigdalsins í samstarfi við þýska þróunarsjóðinn, Umhverfisstofnun S.þ. og Alþjóðabankann. Undirbúningur á samstarfi við yfirvöld í Níkaragva á sviði jarðhita hófst árið 2005 og verður fyrstu verkefnum þar að lútandi hrint í framkvæmd á árinu 2006.
- Jarðhitaskóli Háskóla S.þ. hefur verið starfræktur á Íslandi frá árinu 1979. Hafa samtals 359 jarðvísindamenn og verkfræðingar frá 40 löndum lokið sex mánaða sérhæfðu námi á Íslandi. Níu sérfræðingar úr þessum hópi hafa þar að auki lokið M.Sc. prófi frá Háskóla Íslands og notið til þess stuðnings frá Jarðhitaskólanum.

Árið 2006 var 21 sérfræðingur við sex mánaða nám í skólanum og þrír við meistaranám. Auk þess hófu sex fyrrverandi nemendur skólans meistaranám við HÍ haustið 2006. Námskeið í þróunarlöndum er meðal nýjunga í starfsemi Jarðhitaskólans, en námskeiðin eru sérstakt framlag íslenskra stjórnvalda til þúsaldarmarkmiða S.þ. Fyrsta námskeiðið var haldið í Kenýa í nóvember 2005 fyrir yfirmenn jarðhitamála í Austur-Afríku, en árleg námskeið fyrir tæknimenn fylgja. Fyrsta námskeiðið fyrir yfirmenn jarðhitamála í Mið-Ameríku verður haldið í El Salvador í nóvember 2006 og fyrsta námskeiðið fyrir yfirmenn jarðhitamála í Asíu væntanlega í Kína haustið 2007. Árleg námskeið fyrir tæknimenn munu einnig fylgja í þessum heimsálfum. Stjórnvöld hafa jafnt og þétt aukið framlög til Jarðhitaskólans og var framlagið 114 m.kr. árið 2006.

Sjávarútvegsmál

- Sjávarútvegsskóli Háskóla S.þ. hefur starfað frá árinu 1998. 126 sérfræðingar frá 23 löndum hafa komið til náms við skólann frá upphafi. Árlega eru um 20 nemar við skólann. Á árinu 2006 stunda þrír nemar M.Sc. nám við HÍ með stuðningi skólans. Framlög til Sjávarútvegsskólans nema 87,2 m.kr. á árinu 2006. Hefur aukning framlaga m.a. verið notuð til að þróa styttri námskeið í sjávarútvegsmálum sem haldin eru á vettvangi í þróunarlöndum. Slík námskeið hafa verið haldin í Víetnam í samstarfi við DANIDA, og á árinu var haldið námskeið í Tansaníu. Síðar á árinu verða haldin námskeið á Fíji í samstarfi við Háskóla Suður-Kyrrahafseyja og skrifstofu Samveldislandanna og á Sri Lanka í samstarfi við ÞSSÍ og stofnanir Sjávarútvegsráðuneytis Sri Lanka. Önnur námskeið eru í undirbúningi, m.a. á Kúbu, Angóla og Sri Lanka í samstarfi við FAO.
- Íslensk stjórnvöld hafa síðustu misserin lagt aukna áherslu á sjálfbæra nýtingu náttúruauðlinda í smáeypróunarríkjum. Af því tilefni hefur framlögum verið veitt til þróunarverkefna alþjóðastofnana í þessum ríkjum með sérstaka áherslu á sjálfbærar fiskveiðar, orkumál, jarðhita og minnkun útstreymis gróðurhúsalofttegunda. Þá hafa stjórnvöld veitt hópi smáeypróunarríkja fjárhagslega aðstoð til að taka þátt í málefnavinnu nefndar S.þ. um sjálfbæra þróun.
- ÞSSÍ hefur frá upphafi lagt megináherslu á verkefni á sviði fiskimála og sjávarútvegs. Aukin áhersla á öðrum sviðum hefur ekki breytt því að fiskimál eru enn u.þ.b. þriðjungur tvíhliða þróunarsamvinnu. Ýmis fiskimálaverkefni ÞSSÍ eru þess eðlis að þau snerta jafnframt fleiri áherslusvið ÞSSÍ s.s. félagsleg verkefni, menntun og heilbrigðismál. Unnið er að verkefnum á sviði fiskimála í öllum samstarfslöndum ÞSSÍ, nema Níkaragva, að auki er nokkur fjöldi verkefna í undirbúningi, bæði ný verkefni og viðbætur við eldri verkefni. Heildarupphæð fiskimálaverkefna á vegum ÞSSÍ á árinu 2005 nam tæplega 2,7 milljónum Bandaríkjadala.
- Í ágúst 2006 stóðu ÞSSÍ og Sjávarútvegsskóli Háskóla S.þ. fyrir þriggja daga málþingi í Namibíu um stöðu og þróun sjávarútvegs og fiskeldis í sunnanverðri Afríku. Tæplega hundrað manns tóku þátt í málþinginu, þ.m.t. hópur 11 nemenda Sjávarútvegsskólans sem setti sterkan svip á það. Til málþingsins var boðið helstu

ráðamönnum í fiskimálum frá sjö löndum í sunnanverðri Afríku, Kenýa, Namibíu, Malaví, Mósambík, Suður Afríku, Tansaníu og Úganda. Fyrirlesarar komu frá löndunum sem boðið var til ráðstefnunnar, íslenskir og norskir sérfræðingar fluttu erindi, auk sérfræðinga frá Alþjóðabankanum og FAO. Samráðsfundur norrænu þróunarsamvinnustofnananna um fiskimál var haldinn á Íslandi í september 2006.

Samstarf við Alþjóðabankann og FAO um málefni hafsins

Fiskimál hafa löngum verið eitt af meginverkefnum íslenskrar þróunarsamvinnu. Stefnumið Íslands í þróunarsamvinnu 2005-2009 og stefna Íslands í málefnum hafsins leggja áherslu á að þátttaka í þróunarverkefnum á sviðið fiskimála sé bæði þróunarríkjum og Íslandi til framdráttar. Jafnframt er stefnt að aukinni þátttöku Íslands í umræðum og mótun stefnu alþjóðaðróunarstofnana um þróunarverkefni tengd málefnum hafsins.

Sem dæmi um nýleg verkefni sem Ísland tekur þátt í á þessu sviði má nefna PROFISH hjá Alþjóðabankanum og sérverkefni hjá FAO í gerð námsefnis á sviði fiskimála. PROFISH (Global Program on Fisheries) er nýr styrktarsjóður og samstarfsvettvangur í umsjá Alþjóðabankans sem Ísland hefur verið í fararbroddi við að setja á stofn og styrkja. Verkefninu er ætlað að styrkja sjálfbæra fiskveiðistjórnun, stuðla að efnahagslegri og félagslegri þróun, draga úr fátækt og endurbyggja framleiðni vistkerfa. Bandaríkin, Bretland, Frakkland, Holland, Japan, Kanada, Noregur og Þýskaland eru ásamt Íslandi stuðningsríki PROFISH, en auk stuðningsríkjanna eiga Alþjóðabankinn, FAO, félagasamtök og fulltrúar þróunarríkja sæti í stjórn PROFISH. Eitt helsta markmið samstarfsins er að aðstoða þróunarlönd við að auka vægi fiskimála í þróunaráætlunum þeirra og leggja grunninn að tæknilegum undirbúningi þróunarverkefna á sviði fiskveiðistjórnunar og sjálfbærra fiskveiða.

Jafnframt hóf Ísland árið 2005 samstarf við Fiskimálasvið FAO um samstarf á sviði þekkingaruppbyggingar í sjávarútvegi, en markmið þess verkefnis er að búa til sérsniðin námskeið fyrir einstök þróunarríki um sjálfbærar fiskveiðar og fiskveiðistjórnun. Þessi námskeið verða haldin í þróunarríkjunum og verður það gert í samstarfi við Sjávarútvegsskóla Háskóla Sameinuðu þjóðanna á Íslandi.

Stjórnlausar og ósjálfbærar fiskveiðar í þróunarríkjunum geta haft veruleg neikvæð áhrif á ímynd og tiltrú manna á fiskveiðum annarsstaðar í heiminum, þó svo þeim sé þar vel stjórnað og í anda sjálfbærrar þróunar. Aukin þróunarsamvinna í fiskimálum sem byggir á meginreglum sjálfbærrar þróunar þjónar þannig bæði hagsmunum þróunarríkja og hinna þróaðri. Jafnframt opnar samstarf íslenskra stjórnvalda við alþjóðastofnanir fyrir möguleika á samstarfi íslenskra fyrirtækja við fyrirtæki og stofnanir í þróunarríkjunum.

4.2 Upplýsingamiðlun og þekkingarsköpun

Markviss upplýsingamiðlun og aukin þekkingarsköpun um málefni þróunarlöndanna er mikilvægur liður í að efla áhuga, þátttöku og stuðning almennings og einkageirans á þróunarsamvinnu. Virk þátttaka menntastofnana, frjálsra félagasamtaka og fyrirtækja er

mikilvægur þáttur í þessu starfi. Bæði ÞSSÍ og utanríkisráðuneytið hafa unnið að því á undaförnum misserum að auka samvinnu við og hvetja til aukinnar þátttöku háskólasamfélagsins, frjálsra félagasamtaka og einkageirans í hinum ýmsu viðfangsefnum þróunarsamvinnu. Efling málefnaeugar umræðu um þróunarmál, s.s. með ráðstefnuhaldi, málþingum og samráðsfundum hefur gefist vel. ÞSSÍ hefur byggt upp gott samstarf við háskólasamfélagið og frjáls félagasamtök.

Á árinu 2005 hóf utanríkisráðuneytið nýtt samstarfsverkefni með UNDP sem felst í fjármögnun á störfum ungra íslenskra sérfræðinga á umdæmisskrifstofum stofnunarinnar í þróunarlöndum. Ungliðaverkefni af þessu tagi er góð leið til að efla tengsl Íslands við stofnanir Sameinuðu þjóðanna, auka þekkingu íslenskra stjórnvalda á starfsemi S.þ. á vettvangi í þróunarlöndum og styrkja jafnframt starfsemi umdæmisskrifstofanna með vel menntuðum og hæfum starfskröftum. Síðast en ekki síst gefur verkefnið ungliðunum sjálfum ómetanlega reynslu sem getur nýst við áframhaldandi störf t.d. á vegum S.þ., íslenskra stjórnvalda, eða á öðrum vettvangi alþjóðasamstarfs. Nú starfa þrjú íslenskir ungliðar á vegum UNDP, í Gvæana, Sri Lanka og á Fiji-eyjum. Á árinu 2006 bætast þrjú ungliðar í hópinn, tveir halda til starfa á vegum UNICEF í Kenía og á Indlandi og einn mun starfa á vegum UNIFEM á Barbados.

Utanríkisráðuneytið og ÞSSÍ ráða árlega nokkurn fjölda starfsnema til starfa. Utanríkisráðuneytið hefur frá árinu 2002 árlega ráðið starfsnema. Þjálfun þeirra fer að öllu leyti fram hjá sendiráðum og fastanefndum Íslands erlendis og stendur yfir í um sex mánuði. Markmiðið er að gefa ungu fólki sem er að hefja starfsferil sinn færi á að kynnst störfum utanríkisþjónustunnar. ÞSSÍ býður einnig upp á starfsþjálfun í fimm mánuði í samstarfslöndum stofnunarinnar.

4.3 Frjáls félagasamtök

Frjáls félagasamtök eru mikilvægir þátttakendur í þróunarsamvinnu og hafa íslensk stjórnvöld átt gott samstarf við þau og fengið að njóta reynslu þeirra og þekkingar. Með auknum framlögum stjórnvalda til þróunarsamvinnu hefur verið lögð áhersla á að auka enn frekar samstarf við frjáls félagasamtök og stuðning við starfsemi þeirra. Með auknu fjármagni koma jafnframt auknar kröfur um að framlögum til þróunarmála sé varið á skilvirkan og markvissan hátt.

Almennt er við það miðað að stuðningur utanríkisráðuneytisins við félagasamtök takmarkist við neyðar- og mannúðaraðstoð en ÞSSÍ starfi með félagasamtökum að framkvæmd þróunarverkefna með langtíma uppbyggingu í huga. Mikilvægt er að stuðningur við félagasamtökin sé gagnsær og að úthlutun styrkja og val samstarfsverkefna byggist á jafnréttisgrunni. Utanríkisráðuneytið hefur því í samráði við ÞSSÍ unnið að endurskoðun á reglum um stuðning og samstarf við frjáls félagasamtök. Samráð hefur verið haft við fulltrúa frjálsra félagasamtaka sem mun m.a. liggja til grundvallar við gerð verklags- og úthlutunarreglna um samstarf við félagasamtök.

Samstarf ÞSSÍ við frjáls félagasamtök hefur farið ört vaxandi. Þar er um að ræða bæði samstarf við íslensk frjáls félagasamtök sem og við frjáls félagasamtök í starfslöndum stofnunarinnar. Í sumum tilvikum er ÞSSÍ þar að greiða fyrir og styðja verkefni, sem unnin eru í samstarfi íslenskra frjálsra félagasamtaka og sambærilegra samtaka í samstarfslöndum ÞSSÍ. Sem dæmi þar um má nefna samstarfsverkefni ÞSSÍ og Rauða

Kross Íslands og Rauða kross Mósambík um byggingu heilsugæslustöðva og þjálfun starfsfólks. Framkvæmdin er í höndum Rauða Kross félaganna, verkefnisstjóri er starfsmaður RKÍ en ÞSSÍ greiðir 55% kostnaðarins við verkefnið. Annað slíkt dæmi er stuðningur ÞSSÍ við samstarfsverkefni ABC hjálparstarfs á Íslandi og AUF samtakanna í Úganda um framkvæmdir og rekstur skólastarfs þar sem ABC hjálparstarf leggur m.a. til greiðslu kostnaðar við skólavist og framfærslu mörg hundruð barna og unglunga en ÞSSÍ hefur kostað byggingaframkvæmdir við kennslu- og heimavistarhúsnæði. Sambærilegt er einnig samstarf Hjálparstarfs kirkjunnar og ÞSSÍ um kostun verkefna, sem unnin eru af Lútherska heimssambandinu. Meðal annarra frjálsra félagasamtaka á Íslandi, sem ÞSSÍ hefur átt í samstarfi við um kostun þróunarstarfs eru Kristniboðssambandið, SPES, Kertabörn, ASÍ, Soroptimistasamtök og Lionsklúbbar svo dæmi séu nefnd. Samstarfið af hálfu ÞSSÍ hefur bæði falist í því að greiða hlut af kostnaði við verkefni á mótí samtökunum eða að koma aðstoð frá þeim á framfæri til þeirra verkefna, sem þau óska, og gera þeim grein fyrir framkvæmd og framgangi, þeim að kostnaðarlausu.

Erindum frjálsra félagasamtaka, sem beint hefur verið til ÞSSÍ, hefur ört fjölgað, og hafa verkefni sem uppfylla skilyrði stofnunarinnar um skilgreiningu þróunarverkefna yfirleitt verið samþykkt. Framlög ÞSSÍ til samstarfsverkefna við íslensk, frjáls félagasamtök hafa tvöfaldast á milli ára.

Fylgiskjal 1: Opinber framlög til þróunarmála

í milljónum króna	1999*	2000*	2001*	2002*	2003*	2004*	2005*
Tvíhliða aðstoð	260,1	425,2	648,3	646,3	752,9	934,0	928,7
Þróunarsamvinnustofnun Íslands (ÞSSÍ)	228,4	298,6	479,7	439,8	437,7	492,4	558,4
þar af: Malaví	56,0	80,8	170,3	143,7	149,7	159,6	139,0
Mósambík	40,2	91,9	127,9	97,9	78,4	86,9	98,1
Namibía	95,0	83,0	94,7	108,0	76,8	88,9	85,3
Úganda			35,5	43,6	73,2	85,4	101,0
Srí Lanka							19,1
Níkaragva							8,4
Annað	37,2	42,9	51,3	46,6	59,6	71,8	107,5
Enduruppbygging á ófriðarsvæðum	31,7	126,6	168,6	206,5	315,1	441,6	370,3
þar af: Ísl. friðarg. (Bosnía, Kósóvó, Srí Lanka, Afganistan)		110,3	166,9	205,4	301,8	330,5	291,3
Bosnía og Herzegóvína	31,7	16,3	1,7	1,1	4,4	3,4	
Írak (neyðaraðstoð undanskilin)					9,0	107,7	69,0
Súdan							10,0
Fjölpjóstleg aðstoð	195,3	260,2	298,9	363,7	274,1	306,5	446,3
Sameinuðu þjóðirnar	54,7	39,0	66,1	60,0	76,0	59,9	169,4
þar af: FAO	7,0	7,3	10,1	11,4	8,3	4,5	1,7
FAO - íslenskur styrktarsjóður							20,0
UNDP	18,3	18,3	21,8	22,4	17,5	19,2	19,8
UNDP - Ungliðaverkefni							4,6
UNICEF	9,5	9,5	9,5	11,6	10,4	11,4	15,3
UNICEF - neyðaraðstoð							6,2
UNICEF - verkefni gegn barnahemennsku							4,5
UNIFEM	2,5	2,5	2,5	3,1	2,8	2,5	11,7
UNIFEM - réttindi kvenna í suðaustur-Evrópu							12,5
UNRWA	0,5	0,6	3,1	2,9	3,1	3,3	3,3
UNESCO					2,2	1,9	1,7
OCHA	0,7		3,1				3,1
UNFPA	0,6		1,0	1,1	1,0	1,0	3,0
UNFPA - baráttan gegn fistúlu							3,0
UNHCR	10,5		11,0	6,0	4,4	4,1	5,8
WFP	0,4	0,4	3,6	1,0	18,0	3,9	29,5
UNVFT	0,5	0,4	0,4	0,5			
WHO					7,0	6,2	6,4
WHO - mænuóttarverkefni							3,0
Þróunarsjóðir á sviði hafréttar og landgrunns.							12,3
IAEA - tæknisjóður							2,0
ILO					1,0	1,9	

frh.

Alþjóðabankinn	79,7	95,3	108,6	110,7	148,9	157,5	193,2
þar af: Alþjóðaframarastofnunin (IDA)	79,7	95,3	95,0	95,0	145,0	145,0	145,0
PROFISH							20,2
Íslenskur ráðgjafasjóður			13,6	15,7	3,9	12,5	13,0
Viðskiptaumhverfi í smárikjum							15,0
Norræni þróunarsjóðurinn (NDF)	40,7	35,4	29,0	56,0	48,4	46,8	28,0
Niðurfellinga skulda þróunarríkja (HIPC)		68,0	68,5	113,7		25,9	22,9
Styrktarsjóður fyrir smáeyþróunarríki							14,0
Alþjóðagjaldeyrissjóðurinn (IMF)	19,8	22,1	26,2	21,9			
Alþjóðaviðskiptastofnunin (WTO)				0,9	0,9	0,9	3,8
Alþjóðasjóður gegn alnæmi, berklum og malaríu						15,0	15,0
Alþjóðasjóður um þróun landbúnaðar (IFAD)	0,4	0,5	0,5	0,5		0,5	
Annað	127,7	113,8	154,9	258,1	325,0	241,1	336,2
Jarðhitaskóli Háskóla S.þ.	44,0	50,3	51,8	63,0	67,4	67,3	92,3
Sjávarútvegsskóli Háskóla S.þ.	23,2	30,4	36,1	48,9	54,6	52,0	73,2
Flóttamannaástoð	39,0	17,0	15,0	27,5	38,7	20,2	56,1
Framlög til félagasamtaka	13,6	5,9	21,4	14,2	77,9	19,9	36,5
þar af: ABC barnahjálp		0,9	2,0	2,0	3,3	3,9	5,0
Alþjóða Rauði krossinn	8,0	4,0	4,2	4,7	4,1		7,5
Barnaheill	0,2		0,2	3,0	7,0	0,5	4,0
Indverska barnahjálpin	0,2						
Rauði kross Íslands	5,2		10,5	2,5	52,0	15,0	15,0
Hjálparstarf kirkjunnar		1,0	4,5	2,0	10,0	0,5	5,0
Lúterska heimssambandið					1,0		
Samband íslenskra kristniboðsfélaga					0,5		
Ýmis framlög og neyðaraðstoð	0,9	3,2	0,1	62,5	17,4	6,5	2,1
Utanríkisráðuneyti og sendiskrifstofur	7,0	7,0	30,5	42,0	44,0	40,1	41,0
Norræn/baltnesk samræming, Alþjóðabankinn					25,0	35,0	35,0
SAMTALS	583,1	799,3	1.102,1	1.268,1	1.352,0	1.481,6	1.711,2
Hlutfall af vergum þjóðartekjum (%)^	0,09	0,12	0,15	0,16	0,17	0,18	0,18

* Samkvæmt ríkisreikningi

^ Til og með árinu 2003 var hlutfallið reiknað af vergri landsframleiðslu

